

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 26.455.03 в Державному вищому
навчальному закладі «Університет
менеджменту освіти» Національної
академії педагогічних наук України

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Слюсаренко Олени Миколаївни «**Розвиток найвищого університетського
потенціалу в умовах глобалізації: аналіз світового досвіду**», представлене на
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.06 – теорія і методика управління освітою

Завдяки перетворенням, які відбуваються на сучасному етапі розвитку української держави, постають нові завдання як перед освітньою системою загалом, так і безпосередньо перед вищою освітою, оскільки саме їй належить провідна роль у формуванні культурних цінностей особистості, зростанні наукового та інтелектуального потенціалу країни. Розвиток вищої освіти в Україні в умовах інформаційного суспільства передбачає забезпечення якості підготовки висококваліфікованого, компетентного фахівця відповідно до вимог держави, суспільства, потреб і здібностей особистості, яка навчається. В умовах ринкової економіки, інформаційного суспільства ситуація принципово змінилася через постійне вдосконалення технологій, орієнтацію виробництва на ринок, що потребує реформування системи вищої освіти.

У межах глобального реформування системи вищої освіти головні зміни відбуваються всередині вищого навчального закладу, який стає центром трансформаційних процесів. Їх сутність полягає у формуванні здатності вищого навчального закладу успішно діяти на ринку освітніх послуг, ґрунтуючись у своєму розвитку на ефективне використання власних інтелектуальних ресурсів, які базуються на знаннях.

Одна з основних тенденцій сучасної цивілізації – «знання» – стає ключовою категорією її нової економіки. Вищий навчальний заклад є середовищем, де

акумулюються, транслюються існуючі знання та створюються нові знання. Якість знань вищого навчального закладу залежить від професіоналізму його працівників. Проте необхідно зазначити, що продуктивність організації також залежить і від ефективного використання знань співробітників, які необхідно розвивати, засвоювати і якими необхідно обмінюватися, щоб сформувати організаційний капітал. Таким чином, знання є основним чинником інтелектуального капіталу вищого навчального закладу.

Учені підкреслюють, що економіка знань – це економіка, у якій основними чинниками розвитку є знання та людський капітал. Процес розвитку такої економіки зумовлений необхідністю підвищення якості людського капіталу, підвищення якості життя, набуття знань високих технологій, інновацій і високоякісних послуг. У зв'язку з цим важливим є розуміння того, що до інфраструктури економіки знань належать такі основні складники та драйвери розвитку: ефективні державні інститути, що реалізують високу якість життя; високоякісна освіта; ефективна фундаментальна наука; ефективний науково-технічний венчурний бізнес; високоякісний людський капітал у його широкому визначенні; продукування знань і високих технологій; інформаційне суспільство або суспільство знань. Отже, сучасне суспільство вимагає від фахівців високоінтелектуальної праці, тому завданням вищих навчальних закладів є навчання та виховання таких фахівців, а задля цього вони повинні постійно розвиватися, зокрема одним з пріоритетних напрямів є освітньо-науковий у дослідницько-інноваційному контексті. Вітчизняна вища освіта потребує приросту університетського потенціалу для конкурентоздатності в глобалізованому світі. Розв'язання цих завдань висуває проблему розвитку університетського потенціалу як одну з пріоритетних. Актуальним постає питання щодо шляхів подальшого розвитку університетського потенціалу у глобалізованому суспільстві.

Враховуючи все вищезазначене, дисертаційне дослідження Слюсаренко Олени Миколаївни «Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: аналіз світового досвіду» є актуальним у контексті підвищення

конкурентоспроможності української вищої освіти в умовах глобалізації.

Вважаємо, що дослідження цієї теми слугує усуненню суперечності між прискоренням суспільного прогресу на дослідницько-інноваційній основі та недостатнім теоретичним осмисленням місця й ролі в цьому університетів. Проблема ролі та місця університетів у глобальному розвитку людства викликає зростаючий інтерес теоретиків і практиків, є предметом багатоаспектного розгляду вченими різних галузей, проте університетський потенціал узагалі й особливо його найвищий рівень не мають цілісного системного осмислення, відтак потребують спеціальної дослідницької уваги.

Дисертант переконливо доводить, що обрана для дослідження проблема є надзвичайно актуальною, а її вирішення – своєчасним.

Обґрунтовуючи актуальність дослідження, О. М. Слюсаренко досить логічно вибудовує стратегію наукового пошуку, чітко визначає його мету, завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження та наукову новизну (с. 4–7 автореферату, с. 11 – 17 дисертації). Структуру та зміст дисертаційного дослідження розкрито відповідно до поставлених завдань. Слід зазначити про належну обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації.

Робота дисертантки має безпосередній зв'язок з науковими програмами, планами, темами (с. 3 автореферату, с. 11 дисертації).

Дисертаційну роботу, у контент якої покладено передовий світовий досвід формування та розвитку найвищого університетського потенціалу, можна вважати також новим підходом до отримання та викладення результатів дослідження, оскільки основним її підґрунтям стала поліаспектна джерельна база, що характеризує передові світові заклади вищої освіти.

Результати дослідження можна вважати достатньою мірою обґрунтованими, оскільки вони базуються на інноваційних дослідженнях світового рівню, що підтверджує використання англомовних джерел: з 471 найменувань – 229 англійською.

Вірогідність одержаних автором наукових результатів щодо оцінювання

найвищого університетського потенціалу була підтверджена на основі аналізу ранжування провідних університетських рейтингів («Шанхайський», «Таймс», «К'ю Ес», «Вебометрикс») підґрунтям якого є об'єктивність, надійність, точність і стабільність.

Доцільним слід вважати використання в ході дослідження комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів та методологічних підходів (системного та синергійного), що дало змогу ефективно вирішити різноманітні дослідницькі завдання.

Дисертаційне дослідження має досить чітку структуру. Розділи дисертації є завершеними, взаємопов'язаними, містять висновки, які відповідають їх змісту. Основні положення й результати дисертаційного дослідження апробовані на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Жодних сумнівів не викликає наукова новизна дослідження та практична значущість одержаних результатів. У дисертаційній роботі вперше: здійснено дослідження щодо обґрунтування поняття «університетський потенціал» на основі ранжування провідних університетських рейтингів.

Одержані дисертанткою результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають основним положенням рецензованого дослідження та поставленій меті.

Результати й висновки дисертаційної роботи можуть слугувати орієнтиром щодо розроблення й реалізації національної державної політики та управління, підвищення ефективності законотворчості в освітньо-науковій сфері, реформ і стратегій розвитку вищої освіти в умовах глобалізації та європейської інтеграції, а також у подальших наукових розвідках.

Дисертація логічно починається з аналізу стану теоретико-методологічних засад дослідження розвитку університетського потенціалу в умовах глобалізації. Автором здійснено огляд фахових публікацій і фактологічних даних щодо опису й розуміння університетського феномену, опрацьовано поліаспектну джерельну базу, що характеризує передові заклади вищої освіти. Окрему увагу приділено розгляду наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, у яких осмислюється

характер цивілізаційного розвитку, роль вищої освіти та науки, університетів у прискоренні суспільного прогресу, а також зворотний вплив глобального контексту на становлення провідних закладів вищої освіти, їхнього потенціалу.

Загалом з'ясовано ступінь розроблення проблеми розвитку найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації як об'єкта управління та стан поняттєво-термінологічного та інструментально-методичного забезпечення дисертаційного дослідження.

Серед досягнень роботи слід також відзначити досить повну та обґрунтовану порівняльну характеристику темпорального й територіального розподілу найвищого університетського потенціалу, що дало змогу виявити дві конкуруючі та водночас взаємодоповнюючі тенденції: якщо згідно з першою найвищі рейтингові позиції посідають досвідчені заклади, яким понад 100 років, то відповідно до другої істотну конкуренцію досвідченим закладам на нижчих позиціях становлять молоді заклади, яким до 50 років. За континентальним критерієм найбільше закладів світового класу знаходиться в Європі та Північній Америці (розділ III дисертації).

Досить ґрунтовно дисертанткою здійснено систематизацію чотирьох моделей створення університетів світового класу та надано перелік організаційних параметрів і характер їх взаємозв'язку з рангами закладів на 1-30 місцях за рейтингом «Шанхайський». Привертає увагу детальний аналіз моделей організації університетів, а саме виокремлено дві моделі організації: 1) модель параметричної збалансованості; 2) модель спеціалізованої зосередженості, що стало основою для виявлення стратегії розвитку закладів екстракласу: стратегії універсалізації та профілізації (розділ IV дисертації).

Науковий інтерес викликає зроблений авторкою контент-аналіз таких категорій як: «місія», «девіз», «візія» і «цінності», що дало можливість виокремити сутнісні характеристики кожного поняття та узагальнити основні напрями, за якими формуються гасла передових університетів світу (підрозділ 4.5 дисертації).

Позитивної оцінки заслуговує розроблена дисертанткою модель взаємодії

основних управлінських механізмів формування найвищого університетського потенціалу інституційної модальності, що здійснює принциповий вплив на якість управління найвищим університетським потенціалом. Авторка узагальнено визначає компоненти моделі (с.18 автореферату, рис. 4.5.1. дисертації).

Окремо відзначаємо виокремлення шести рейтингових індикаторів та 12-ти організаційних параметрів, що дало змогу пояснити диференціацію закладів й описати різні інституційні моделі та стратегії розвитку. До параметрів, які виявляють певний кореляційний зв'язок з рейтинговими досягненнями, належать такі: кількість студентів (рангова антикореляція), частина міжнародних студентів та магістрантів і докторантів (позитивна кореляція), бюджет (відсутність кореляції), унормований на студента бюджет, конкурс вступників на бакалаврські (магістерські) програми, кількість постдокторантів, відношення чисельності постдокторантів і студентів (позитивна кореляція), обсяг фінансування досліджень і розробок, частина бюджету на дослідження й розробки (відсутність кореляції), видатки на дослідження й розробки на одного студента (позитивна кореляція), вік закладу (відсутність вірогідної кореляції) (підрозділ 4.4. дисертації).

Авторкою докладно проаналізовано управлінський потенціал США в національній та інституційній модальностях з огляду на його базові складові, управлінські механізми, роль держави й суспільної підтримки, ресурсні джерела.

Ми поділяємо висновок дисертантки про те, що галузеві та кількісні характеристики постдоків можуть слугувати індикаторами основних сфер і зон концентрації найпередовішої дослідницько-інноваційної діяльності (підрозділ 5.3.1 дисертації).

У дисертаційній роботі не без підстав наголошено на тому, що елітні заклади США є стійкими і найпотужнішими у світі продуцентами нобелівських лауреатів, які, у свою чергу, становлять ключову складову найвищого університетського потенціалу інституційної і національної модальностей у США та глобалізованому світі загалом.

Досить ефективним і своєчасним є дослідження досвіду топ-закладів США з

використання механізму ендавменту як одного з інструментів підтримки й розвитку потенціалу американських університетів (підрозділ 5.5 дисертації).

Також доречним та науково обґрунтованим є аналіз характеру української вищої школи в період 1960 – 2015 р. з урахуванням світового досвіду. Порівняння стану вітчизняної вищої освіти з розвитком світового найвищого потенціалу в умовах глобалізації дало підставу сформулювати концептуальні організаційно-управлінські основи формування такого потенціалу в Україні (розділ VI дисертації).

Важливого значення в роботі набуває детерміністичний підхід для визначення трьох закладів в Україні для їхньої модернізації до рівня світового класу, натомість не розглядається можливість конкурсного відбору таких закладів.

У висновках дисертаційного дослідження більше уваги приділено опису закономірностей, тенденцій, особливостей розвитку університетського потенціалу.

Позитивно оцінюючи дисертацію, відзначимо дискусійні питання та окремі зауваження, а саме:

1. Визначаючи терміни «університетський потенціал», «найвищий університетський потенціал», здобувач неповною мірою висвітлює накопичений емпіричний доробок інших дослідників. Бажано було б більш чітко детермінувати поняття «найвищий університетський потенціал».

У роботі, зокрема в авторефераті, не завжди визначаються напрями наукової діяльності дослідників, прізвища яких анонсувалися.

Спостерігається певний дисбаланс у розподілі матеріалу серед розділами та підрозділами роботи. Наприклад, перший розділ можна було б зробити більш розгорнутим. У тексті дисертації бажано було б розмістити додатки, у яких поданий матеріал був би у таблицях, рисунках, діаграмах тощо.

2. У третьому розділі дисертаційного дослідження недостатньою мірою обґрунтовано використання кількох подібних понять, на перший погляд

синонімічних, а саме, «темпоральний», «територіальний», «часовий», «просторовий», або «університети екстра класу» та «суперелітні університети». Потребує також тлумачення застосування терміна «організаційно-управлінські засади».

3. У роботі недостатньо аргументовано, чому «місії», «візії», «девізи», «цінності», можуть бути віднесені до основних управлінських механізмів.
4. Автору варто було б посилити аргументацію щодо доцільності розгляду прикладу окремої країни, а саме США, щодо розвитку найвищого університетського потенціалу.
5. У шостому розділі та висновках бажано було б докладніше розкрити характеристику моделей та стратегій створення та розвитку високорейтингових закладів. Дисертаційна робота була б більш переконливою, якби автор розробила методику управління розвитком найвищого університетського потенціалу українських вищих навчальних закладів.

Незважаючи на все вищесказане, зроблені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Зазначені зауваження, неточності, сумніви стосуються більш самої процедури захисту, з'ясування компетентності автора роботи, аніж якості дисертації, її наукової новизни, теоретичної та практичної значущості.

Всебічний аналіз та експертне оцінювання виконаного О.М. Слюсаренко дисертаційного дослідження дають підстави загалом оцінити його як закінчену, самостійно виконану роботу, яка має наукову новизну, теоретичну та практичну значущість для теорії та практики управління освітою. Результати дисертаційного дослідження використано при формуванні експертних висновків Інституту вищої освіти НАПН України на проект Закону України «Про вищу освіту», у експертній оцінці та пропозиціях цього Інституту стосовно реалізації в Україні Болонського процесу, підготовлених для Кабінету Міністрів України (довідки Інституту вищої освіти НАПН України від 1 липня 2015 р. № 268/1, НАПН України від 17 липня

2015 р. № 2-7/213), в аналітичних матеріалах і пропозиціях НАПН України щодо стану та перспектив розвитку вищої освіти та до Рекомендацій слухань щодо вдосконалення законодавчого й нормативно-правового забезпечення вищої освіти, направлених НАПН України до Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти; пропозиціях до постанов Загальних зборів НАПН України стосовно розвитку у вищій школі дослідницько-інноваційної діяльності та імплементації міжнародного досвіду з формування інноваційних підходів до організації освітнього процесу, змісту освіти та в частині об'єктивного аналізу, чіткої ідентифікації стану й прогресу в контексті цивілізаційного поступу й прискореної модернізації вітчизняної освіти з урахуванням передових здобутків людства (довідка НАПН України від 17 липня 2015 р. № 2-7/213), у діяльності вищих навчальних закладів (довідки Київського університету імені Бориса Грінченка від 2 липня 2015 р. № 193-н, Національної академії державного управління при Президентові України від 8 липня 2015 р. № 1/15-15-559, Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 4 серпня 2015 р. № 056/629).

В авторефераті адекватно відтворено зміст дисертаційної роботи, результати якої знайшли достатньо повне відображення в одній одноосібній і трьох колективних монографіях, енциклопедичному словнику, 32 наукових публікаціях, з них 26 – у наукових фахових виданнях, у тому числі п'ять наукових публікацій у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних (що видаються у Варшаві, Польщі, Тбілісі, Грузії, Києві, Хмельницькому), зокрема англійською мовою.

Достовірність і новизна наукових положень не викликає сумнівів. Вона забезпечена відповідною дослідницькою методологією, широким використанням кількісних методів. Дисертант обрав саме ті методи дослідження, які допомогли отримати найбільш вагомі й вірогідні, достовірні результати дослідження, зокрема: теоретичний аналіз і синтез, метод групової симетрії, описову статистику, кореляційну статистику, частотний контент-аналіз, математичний аналіз, емпіричні спостереження, порівняльний аналіз тощо. Аналіз здобутих

результатів наочно проілюстрований у численних таблицях і рисунках.

Найсуттєвіші наукові результати дисертації. Обґрунтовано поняття «університетський потенціал». Здійснено ранжування провідних університетських рейтингів за здатністю адекватно оцінювати найвищий університетський потенціал. З'ясовано особливість системної стійкої тривимірної (часової, просторової, організаційної) структуризації глобального найвищого університетського потенціалу, що когерентна з темпоральною, територіальною та організаційною специфікою дослідницько-інноваційного прогресу й важлива для якісної й кількісної характеристики розвитку потенціалу та визначення відповідних управлінських механізмів. Встановлено рангово-вікову закономірність для університетів світового класу. Розкрито рангово-просторову закономірність розвитку найвищого університетського потенціалу. Виявлено рангово-організаційну закономірність розвитку найвищого університетського потенціалу. З'ясовано особливості зростання рангової крутизни найвищого університетського потенціалу та його стійкої групової стратифікації, що посилюється, для закладів екстракласу за лідерства Гарвардського університету, а також для провідних країн на чолі зі США. З'ясовано особливість визнання закладами екстракласу «різноманіття» головною цінністю та її практичної реалізації в істотній інституційній багатоманітності, яка за значенням організаційних параметрів досягає десятикратних і стократних відмінностей і є ключовим фактором розвитку. Обґрунтовано посилення тенденції профілізації елітних закладів, що виникла у XVIII ст. Встановлено існування тенденції виокремлення національного університету-лідера в країнах з передовим університетським потенціалом та доведено кореляцію рейтингових досягнень такого закладу із кількістю закладів світового класу в країні. Доведено існування пар ефективних моделей організації (параметричної збалансованості та спеціалізованої зосередженості) і стратегій розвитку (універсалізації та профілізації) високорейтингових закладів.

Результати дисертаційного дослідження всебічно апробовано на 26 науково-комунікаційних заходах, зокрема за кордоном.

Таким чином, дисертація Слюсаренко Олени Миколаївни «Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації: аналіз світового досвіду» є самостійним завершеним науковим дослідженням, що розв'язує важливу наукову проблему й заслуговує позитивної оцінки, має теоретичне та практичне значення й відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (пп. 9, 10, 12), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Слюсаренко Олена Миколаївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.06 – теорія і методика управління освітою.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та
іноземної філології
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Борова Тетяна Анатоліївна